

Poučeni susjednim primjerima o šteti po okoliš i društvo koju međunarodne rudarske kompanije ostavljaju iza sebe na Balkanu, lokalne zajednice u Makedoniji usprotivile su se otvaranju novih rudnika zlata i bakra. Šakom i kapom dodjeljivane koncesije u mandatu VMRO-DPMNE-a bile su jedna od okosnica privlačenja izravnih stranih ulaganja. Model je to kojeg općine međutim ne prihvaćaju.

Mali provincijalni gradovi diljem Makedonije nedavno su postali hubovima grassroot borbi lokalnih stanovnika protiv međunarodnih rudarskih projekata u zemlji. One dijele iste strahove: da će koncesije za geološka istraživanja i eksploataciju rezultirati katastrofalnim ekološkim i socijalnim posljedicama s marginalnim koristima za lokalne zajednice, ali i zemlju u cjelini. Ove dvije vrste koncesija bivši premijer Nikola Gruevski posljednjih je godina dijelio šakom i kapom, u sklopu strategije privlačenja izravnih stranih ulaganja. Informacija o ukupnom broju koncesija (uključujući i neaktivne) koje je Gruevski podijelio tijekom svog mandata nije dostupna javnosti. No poznato je da je barem 80 koncesija odobreno u periodu nakon 2012. godine kada je vlada donijela novi zakon s ciljem povećanja poslovne aktivnosti i investicija u rudarskom sektoru. Broj aktivnih koncesija tako trenutno iznosi 378. A udio rudarskog sektora u ukupnoj makedonskoj ekonomiji zauzima 15 posto industrijske proizvodnje i 1,5 posto BDP-a. Novom regulacijom skraćene su i pojednostavljene procedure dobivanja rudarskih dozvola i koncesija, ali, što je još važnije, osigurano je gotovo automatsko pretvaranje dozvola za istraživanja rudnih resursa u eksploatacijske dozvole, čime su radovi na iskapanju mogli počinjati automatski.

“Spas za Gevgeliju”

S počecima iskapanja diljem zemlje krenule su se okupljati i kontrainicijative lokalnih zajednica. U posljednja dva mjeseca, zemlju je zahvatio val poziva na lokalne referendume čiji je cilj suočiti političare s ovim problemom, a uz to spriječiti ili odugovlačiti izvođenje radova. Prvi uspješan referendum održan je 23. aprila ove godine u Gevgeliji u jugoistočnoj Makedoniji. Tom je prilikom stanovništvo glasalo protiv otvaranja rudnika zlata i bakra na dvije lokacije na planini Kožuf. Koncesije za ta iskapanja dobila je kanadska firma Nevsun Resources LTD. Inicijativa “Spas za Gevgeliju” vrlo je brzo stekla podršku gotovo cijele općine.

Akcijama protiv rudarenja stanovnike se pozivalo na referendum isticanjem prevelikih rizika za okoliš, poput 3 kilometra širokih i 700 metara dubokih kratera, ili rizike od zagađenja izvora pitke vode kojima se napajaju obližnji gradovi Kavadarci i Negotino. S obzirom na 10 tona prašine koju rudnici na dnevnoj bazi izbacuju u atmosferu, opasnost je podrazumijevala i zagađenje zraka toksinima poput arsena i talija (potrebnih za ekstrakciju ruda iz stijena), zatim proizvodnju 15 milijuna kvadratnih metara mulja koji sadržava cijanid, arsen i

sumpurnu kiselinu. Sve to ne bi bilo moguće lako i jednostavno sanirati bez još većih okolišnih posljedica. Među najrizičnijima je proces cijanizacije, odnosno ispiranja zlata natrijevim cijanidom, što je najraširenija metoda za procesuiranje zlata. Ulaskom ovog spoja u tlo ili podzemne vode nastaju nepopravljive štete jer tlo i vode postanu potpuno zatrovane i neupotrebljive ljudima i životinjama.

Primjer trovanja tla cijanidom vidjeli smo 2000. godine u slučaju rudnika Baia Mare u Rumunjskoj, kada je u tlo iscurilo 10.000 kubičnih metara otpadnih industrijskih voda bogatih cijanidom. Kemikalije su ušle u podzemne vode i zatrovale poljoprivredno tlo lokalne zajednice, ali i pitku vodu za 2,5 milijuna ljudi okolne Srbije i Mađarske te pobile na stotine tona ribe koja nastanjuje vodni sustav rijeka Someš-Tisa-Dunav.

Čak i često plasirane argumente stvaranja novih radnih mjesta, koje često izriču zagovaratelji ovakvih projekata, treba uzeti s dozom zadržke. Spomenuta kanadska kompanija Nevsun Resources LTD, koja je dobila koncesiju za iskapanja kod Gevgelije, sve se češće suočava s optužbama za prisilni rad, toliko da je i britanski Guardian prenio vijesti o postupanjima u slučaju njihovog rudnika Bisha na sjeverozapadu Eritreje, o "klimi straha i zastrašivanja" i općenito užasnih radnih uvjeta. U svakom slučaju, zapošljavanje se može uzeti kao prednost tek ako se vodi računa o uvjetima rada te neposrednim i dugoročnim posljedicama po zdravlje radnika koji se izlažu tvarima poput cijanida.

Uspjeh referenduma i ekonomski modeli

Prema aktivistima, uspjeh referenduma u Gevgeliji znači da ova kompanija neće uspjeti svoju istraživačku dozvolu pretvoriti u koncesiju za eksploataciju ruda. Prva im naime uskoro ističe, no još uvijek mogu predati prijavu za njezinu pretvorbu za iskapanje.

Međutim, referendum obvezuje sadašnju i sve buduće lokalne vlasti na automatsko odbijanje bilo kakvih koncesija za sve rudnike u okolini Gevgelije. Ipak, s obzirom na to da su rudarske kompanije već investirale ogromna kapitalna sredstva u predradnje potrebne za iskapanja, zadržavamo skepsu da je trenutna opstrukcija možda tek privremeno, a ne zaista trajno stanje. Moguće je naime da se dio tih sredstava preusmjeri u inicijative za nastavak rudarskih poslova.

Uspjeh gevgelijskog referenduma inspirirao je slične lokalne inicijative koje su se potom usudile suprotstaviti različitim rudarskim projektima diljem zemlje poput onog u Kazandolu za iskapanje bakra, zlata i srebra, ili onih u Bogdancima, Valandovu, Dorjanu i Strumici (rudnik Ilovica). Sva ova mjesta spremaju se za referendume od kojih će se prvi održati već u junu. U svim gradovima u kojima su nastale inicijative mogli bi se razviti i alternativni, a održivi, ekonomski modeli, kad bi u tim općinama postojali bilo kakvi razvojni planovi.

Primjerice, grad Dorjan nalazi se u blizini jezera čiji se ljetni turistički potencijal često ističe

kao mogući ekonomski model razvoja ovog kraja. Na prostoru planine Kožuf, mogao bi se razvijati zimski turizam. Valdanovo, Bogdanci i Gevgelija poljoprivredni su krajevi s mediteranskom klimom i sviješću stanovnika o važnosti razvoja organske poljoprivrede. Zaista, s ciljem razvoja organske poljoprivrede u isti taj kraj već je uloženo više od jedne milijarde denara subvencija koje bi u potpunosti propale u slučaju otvaranja rudnika zbog zagađenja okoliša.

Dok su projekti Gevgelije i Kožufa tek u fazi istraživanja, u slučaju Kazandola, koncesija za eksploataciju po cijeni od bijednih 45.000 eura godišnje već je dodijeljena 2015. godine englesko-ukrajinskoj firmi Sardich MC, a već su započeli i radovi na građevinskim predradnjama za otvaranje rudnika. Zanimljivo je možda istaknuti ovdje, da je jedan od izvršnih direktora firme Sardich MC Aco Spasenoski koji je u periodu od 2006.-2009. bio ministar poljoprivrede u vladi Nikole Gruevskog. Premda nas ova informacija ne treba čuditi, ona je ipak indikativna za ilustraciju bliskih i osobnih veza domaćih političara s međunarodnim kapitalom.

Nakon što je izdana eksploatacijska koncesija (kao u slučajevima Strumica Ilovice i Kazandola) malo se toga može učiniti za njezin opoziv jer bi u tom slučaju Makedonija bila podložna međunarodnim tužbama i vjerojatno kažnjena visokim financijskim penalima. No lokalnom stanovništvu cijena tih penala manje je važna od vlastitog zdravlja i pristupa hrani i piću, stoga ova prijetnja nije nikakva prepreka rastu otpora protiv otvaranja rudnikâ. Tako su u lokalnoj inicijativi SOS Valdanovo kazali kako su "izrazito svjesni težine borbe protiv otvaranja novih rudnika", no kako nemaju "nikakvu namjeru odustati od svojih zahtjeva". Oni također prikupljaju potpise za iniciranje referenduma protiv čak dvije koncesije već spomenutoj firmi, Sardich MC.

Favoriziranje koncesionara i tužbe protiv aktivista

Iz ministarstva okoliša i prostornog planiranja naglasili su da "referendum nema obvezujuću pravnu moć zaustaviti projekte koji su već dobili eksploatacijsku dozvolu". Međutim, u kontekstu široko rasprostranjenog klijentelizma i korupcije javnost ima puno pravo dovesti u pitanje, pa i pravosudnim kanalima, cijeli postupak dodjele koncesije, jer su ekološke i socijalne posljedice prevelike da bi se od referenduma odustalo samo na temelju izjava iz Ministarstva i kompanije. No, kao što je kazao Ministar ekonomije Driton Kuchi, u slučaju uspjeha referenduma i pokretanja tužbi za opoziv već dodijeljenih koncesija i zakonodavni okvir i sudačke prakse idu u korist koncesionara.

Usprkos favoriziranju koncesionara, rudarske kompanije ipak se, čini se, osjećaju ugroženo zbog tolikih socijalnih mobilizacija. Dva tjedna nakon referenduma u Gevgeliji Sardich MC izdala je priopćenje u kojem prijeti tužbom Angelu Nakovu – jednom od najistaknutijih

aktivista inicijative Spas za Gevgeliju – kojeg optužuju za isticanje “lažnih rizika” u kontekstu Kazandola prilikom intervjua za jednu nacionalnu televizijsku kuću. Pravi razlog iza ove odmazde je sprječavanje daljnjih mobilizacija koje će se vjerojatno pokazati uzaludnima u kontekstu Kazandola, no usprkos tome, možda će spriječiti slične projekte koji su još samo pod istraživačkom dozvolom (ali ne i eksploatacijskom).

Ista kompanija Sardich MC trenutno posjeduje koncesiju za istraživanje na području Kumanova, čiji je rudarski potencijal deseterostruko veći od onoga Gevgelije, a vrijednost mu se procjenjuje na 300 milijuna eura. S obzirom na to da eksploatacijska koncesija još nije izdana, aktivni otpor bi mogao utjecati na njegov daljnji razvoj pa možda ga u konačnici i u potpunosti obustaviti.

Transparentni tokovi globalnog kapitala

Još jedan sveobuhvatan rudarski projekt onaj je Ilovica-Štuke, 20 km udaljen od Strumice, za kojeg je eksploatacijska koncesija izdana kanadsko-britanskoj firmi EuroMaxx Resources. Oni su u posjedu dvije koncesije za ukupno područje od 20 kvadratnih kilometara, za što plaćaju tek 55.000 eura godišnje. Kao i u ostalim slučajevima, lokalna zajednica organizira se protiv ovog projekta, usprkos tome što je eksploatacijska dozvola već izdana. Međutim, u slučaju Ilovice, vlasti i koncesionari često naglašavaju sigurnost projekta, a kao argument koriste činjenicu da u projektu sudjeluje Europska banka za obnovu i razvoj koja postavlja visoke ekološke i socijalne standarde te uvjetuje podršku transparentnošću procesa. Uloga EBRD-a u ovom projektu dvostruka je: oni su i kreditori i dioničari jer se EBRD nalazi u 19,9 postotnom suvlasništvu Euromaxxa (EBRD posjeduje 19,99 posto izlistanog temeljnog kapitala na osnovi nereducirane zarade po dionici – “nedilutirana osnova”), što bi značilo da je jedan od njegovih ciljeva i visok povrat investicija, prije nego vođenje računa o socijalnim interesima makedonske javnosti.

U zadnjem izvještaju za investitore od januara ove godine, Euromaxx piše kako izbori su održani u decembru u Makedoniji uzrok usporavanja procesa ishoda potrebnih dozvola no njihovo konačno odobravanje nikad nije došlo u pitanje jer su obje najveće stranke iskazale svoju podršku projektu. Ipak, za kontinuitet i ubrzanje projekta bilo bi korisnije da VMRO-DPMNE koji ga je i odobrio zadrži vlast. Ovo upućuje na dva zabrinjavajuća trenda: jedan je podrška krupnog kapitala VMRO-DPMNE-u, a druga podrška SDSM-a projektu. Iako, mora se naglasiti da su članovi SDSM-a u lokalnim vlastima (iz opozicije) glasali protiv projekta. Borbe protiv eksploatacije ruda, kao i njihovi ishodi, služit će kao zrcalo interakciji globalnog kapitalizma i demokracije u zemlji, ali i kao testni poligon za novu SDSM-ovu vladu koja će morati mnogo balansirati kako bi ostala socijaldemokratskom strankom i ujedno osmislila novi model privlačenja ulaganja, a koji bi se razlikovao od izravnih stranih

ulaganja u rudarske poslove što ih je Gruevski učinio važnim dijelom svoje ostavštine. Također, uloga i ustrajnost građana u inicijativama protiv ovakvih rudarskih projekata i dalje će imati presudnu težinu. Morat će se boriti na ideološkoj ravni protiv apsolutnog prioritiziranja ekonomskog rasta temeljenog na iskapanju ruda od kojeg se očekuje rast BDP-a od 2 posto, a na štetu ekoloških i socijalnih posljedica koje su trenutno u ovom kontekstu u javnosti postavljene kao (značajno) manje bitne. I konačno, ta bi borba u sebi morala uključivati argumentaciju koja neće pristati na davanje imuniteta vladi i lokalnim vlastima u slučaju da ne uspiju pronaći alternativne ekonomske modele koji bi društvo razvijali balansirano - odnosno koji bi imali pozitivne ekološke, socijalne i političke učinke.

Izvor: bilten